

Autodestruktywność pośrednia a płeć psychologiczna

Indirect self-destructiveness and psychological gender

Konstantinos Tsirigotis¹, Wojciech Gruszczyński²,
Marta Tsirigotis-Maniecka³

¹ Zakład Psychologii, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim
Kierownik: dr A. Witusik

² Instytut Psychologii Stosowanej Społecznej Akademii Nauk w Łodzi
Kierownik: prof. dr hab. Z. Juczyński

³ Zakład Technologii Organicznej i Farmaceutycznej Politechniki Wrocławskiej
Kierownik: prof. dr hab. inż. K. A. Wilk

Summary

Aim: Behaviours causing harm to a subject are generally called self-destructive behaviours. For some time now direct/acute self-destructiveness and indirect/chronic self-destructiveness have been distinguished. Human activity is determined to a large degree by not only biological (somatic) sex but also psychological gender. The aim of the study was to examine relationships between indirect self-destructiveness and types of psychological gender.

Material and method: 558 individuals (399 females and 159 males) aged 19-25 were studied (mean age: 22.6). The age of the females ranged from 19 to 24 (mean age: 22.4) and of the males – from 19 to 25 (mean age: 22.8). In order to examine the intensity of indirect self-destructiveness, the Polish version of the Chronic Self-Destructiveness Scale by Kelley (CS-DS), as adapted by Suchańska, was applied. The psychological gender was examined by means of the Polish version of the Bem Sex Role Inventory (BSRI) by Bem, as adapted by Kuczyńska.

Results: The highest scores on indirect self-destructiveness were achieved by non-sex-typed individuals, lower – by sex-typed and cross-sex-typed individuals (very similar scores). In females, indirect self-destructiveness positively correlates with the masculinity scale, whereas in males, it negatively correlates with the femininity scale.

Conclusions: Biological sex and psychological gender are qualitative variables that differentiate the intensity of indirect self-destructiveness. Psychological gender opposite to biological sex is of significance to the intensity of indirect self-destructiveness. The psychological dimension of femininity protects against indirect self-destructiveness, while the psychological dimension of masculinity predisposes to it.

Słowa kluczowe: autodestruktywność pośrednia, płć psychologiczna, męskość, kobiecość

Key words: indirect self-destructiveness, psychological gender, masculinity, femininity

Wstęp

Płć biologiczna to zespół cech, z którymi człowiek przychodzi na świat, i wydaje się czymś oczywistym i naturalnym. Mniej oczywistą i naturalną natomiast wydaje się płć psychologiczna, zwłaszcza „konfiguracja” psychicznych cech kobiecych i męskich w każdym człowieku, niezależnie od płci biologicznej.

Choć początki opisywania zagadnienia płci psychologicznej przypisuje się Termanowi w 1936 r. [1], to Money i wsp. jako pierwsi wnieśli poważny wkład w tę dziedzinę, dokonując rozróżnienia między strukturami biologicznymi, takimi jak chromosomy płciowe, a pojęciami psychologicznymi, takimi jak tożsamość rodzajowa (gender identity). Użyli oni terminu „płć” (sex) w odniesieniu do fizycznych cech jednostki i terminu „rodzaj” lub „płć psychologiczna” (gender) w odniesieniu do psychologicznych cech i do zachowania jednostki [2–4]¹. Trochę później Sandra Lipsitz Bem przedstawiła swoją koncepcję, odrzucającą tradycyjny dychotomiczny czy dwubiegunowy model męskości–kobiecości, twierdząc, że ludzie posiadają obie te cechy z większym lub mniejszym nasileniem niezależnie od płci biologicznej. Konfiguracja cech psychicznych związanych z płcią (niezależnie od płci biologicznej) daje cztery typy płci psychologicznej. Osoby określone seksualnie posiadają cechy psychiczne zgodne z ich płcią biologiczną (kobięce kobiety, męscy mężczyźni). Osoby krzyżowo określone seksualnie posiadają cechy psychiczne zgodne z płcią przeciwną niż ich płć biologiczna (męskie kobiety, kobiece mężczyźni). Osoby androgyniczne posiadają w dużym stopniu zarówno cechy kobiece, jak i męskie. Osoby nieokreślone seksualnie mają w niewielkim stopniu ukształtowane zarówno cechy kobiece, jak i męskie [1, 5–7]. Początkowo dwie ostatnie grupy (androgyniczne i nieokreślone seksualnie) uznawała za osoby androgyniczne, najprawdopodobniej z powodu braku przewagi któregoś z wymiarów płci psychologicznej. Dopiero później stwierdziła występowanie różnic między tymi dwiema grupami.

Płć biologiczna i płć psychologiczna determinują aktywność człowieka. Aktywność ta może mieć skutki inne niż zamierzone lub skutki zupełnie nieoczekiwane, a nawet szkodliwe dla niego samego niezależnie od stopnia uświadomienia tego przez podmiot oraz niezależnie od czasowej perspektywy (teraz bezpośrednio vs później) lub rodzaju szkody (szkoda fizyczna vs psychologiczna).

Najczęściej pod nazwą „zachowania autodestruktywne” większość autorów rozumie zachowania należące do autodestruktywności bezpośredniej: głównie samouszkodzenia, samookaleczenia i próby samobójcze bądź samobójstwa dokonane. W literaturze najczęściej można spotkać badania nad autodestruktywnością bezpośrednią lub nad poszczególnymi i odosobnionymi zachowaniami będącymi przejawami tego, co dziś określamy mianem autodestruktywności pośredniej lub chronicznej. Stwierdzono

¹ Niektórzy autorzy wprowadzenie pojęcia „gender” wiążą z dziełem Simone de Beauvoir „Druga płć”.

na przykład, że w populacji osób nadużywających narkotyki autodestruktywność bezpośrednia u mężczyzn różni się od autodestruktywności bezpośredniej kobiet, które częściej myślą o samobójstwie i częściej popełniają próby samobójcze; z kolei liczba sposobów lub środków, za pomocą których mężczyźni popełniają próby samobójcze, jest większa niż u kobiet [8].

O ile zagadnienie zachowań bezpośrednio autodestruktywnych (samobójstwa, samookaleczenia itp.) jest jasne i nie budzi wątpliwości, o tyle mniej ostre i „subtelne” formy szkodenia sobie lub obniżenia jakości i/lub skracania sobie życia nie są od razu i bezpośrednio dostrzegalne (np. zachowania ryzykowne, uzależnienia, zaniedbania itp.). Poświęca się im na ogół mniej uwagi, zwłaszcza że wiele z nich traktuje się jako zachowania powszechnie (lub przynajmniej często) występujące, a zatem jako „normalne”.

Kelley ujmuje chroniczną autodestruktywność jako uogólnioną tendencję do podejmowania zachowań zwiększających prawdopodobieństwo negatywnych, a zmniejszających prawdopodobieństwo pozytywnych konsekwencji dla podmiotu [9]. Dla celów niniejszej pracy przyjęto, iż autodestruktywność pośrednia/chroniczna to zachowania, których prawdopodobny negatywny skutek jest upośredniony dodatkowymi czynnikami, a związek między zachowaniem a szkodą postrzegany jest jako prawdopodobny. Tak rozumiana autodestruktywność pośrednia obejmuje zarówno podejmowanie określonych działań, jak i ich zaniechanie; dotyczy wchodzenia w sytuacje zagrożenia i podwyższonego ryzyka (forma aktywna) bądź też zaniedbywania własnego bezpieczeństwa czy zdrowia (forma pasywna). Ponadto autodestruktywność pośrednia to forma samoniszczenia o zwiększonym dystansie między działaniem a skutkiem [10, 11].

Badania nad autodestruktywnością pośrednią są nieliczne, a jeszcze mniej jest badań nad rodzajowym zróżnicowaniem autodestruktywności pośredniej jako uogólnionej tendencji behawioralnej w sposób całościowy, holistyczny [12]. Większość zrealizowanych badań dotyczyła autodestruktywności bezpośredniej. Stwierdzono na przykład, że kobiety wykazują bierną autodestruktywność [13]. Przeprowadzono również badania nad poszczególnymi, odosobnionymi zachowaniami pośrednio autodestruktywnymi, w wyniku których stwierdzono, że mężczyźni są bardziej skłonni do takich ryzykownych zachowań jak nadużywanie alkoholu, niezapięcie pasów bezpieczeństwa w pojazdach, wykonywanie niebezpiecznych prac (zawodów) i aktywność przestępcza [14, 15]. Warto również wspomnieć, że w Stanach Zjednoczonych 95% ofiar śmiertelnych wypadków w pracy to mężczyźni [15, 16]. U mężczyzn stwierdzono też dodatnie korelacje między zażywaniem narkotyków, agresywną lub przestępczą aktywnością, ryzykownymi zachowaniami seksualnymi, nadużywaniem alkoholu oraz nieodpowiedzialnym zachowaniem w trakcie studiów lub w pracy [17].

W wyniku jednego z nielicznych badań realizowanych za pomocą Chronic Self-Destructiveness Scale (CS-DS) stwierdzono, że wyniki młodocianych przestępczyń (kobiet) w CS-DS były niższe niż młodocianych przestępców (mężczyzn), lecz podobne do wyników młodych mężczyzn niebędących przestępcami [18].

Powszechnie wiadomo, że mężczyźni wykazują więcej zachowań autodestruktywnych, lecz większość badań i danych dotyczy autodestruktywności bezpośredniej. Poza

tym w literaturze światowej prawie całkowicie brak jest prac nad związkami między autodestruktywnością pośrednią a typami płci psychologicznej.

Celem niniejszej pracy było zbadanie związków między autodestruktywnością pośrednią a typami płci psychologicznej.

Material i metoda

Badaniom poddano populację 558 osób (399 kobiet i 159 mężczyzn) w wieku 19–25 lat (średnia wieku 22,6 roku). Wiek kobiet wahał się od 19 do 24 lat (średnia wieku 22,4 roku), a mężczyzn od 19 do 25 lat (średnia wieku 22,8 roku). Wszyscy badani byli zdrowi psychicznie i biologicznie.

W celu zbadania nasilenia autodestruktywności pośredniej w badanej populacji zastosowano polską wersję Chronic Self-Destructiveness Scale Kelley [9] w adaptacji Suchańskiej [10]. Aby zbadać chroniczną (pośrednią) autodestruktywność jako tendencję uogólnioną, Kelley stworzyła narzędzie badawcze obejmujące cztery kategorie zachowań. Ostateczna wersja składa się z zestawu 52 twierdzeń. Polska wersja narzędzia, jak i oryginalna wersja charakteryzują się wysoką rzetelnością i trafnością [9, 10].

Do badania płci psychologicznej zastosowano Inwentarz Płci Psychologicznej (IPP), tj. polską wersję Bem Sex Role Inventory (BSRI) Bem [1, 2] w adaptacji Kuczyńskiej [6, 7]. Wyniki uzyskane w dwóch wymiarach (kobiecości i męskości) pozwalają na zaklasyfikowanie badanych osób do czterech typów płci psychologicznej, tj. osób określonych seksualnie (sex-typed; mężczyźni, kobiety), osób androgynicznych (androgynous; posiadających na równi cechy kobiece i męskie), osób krzyżowo określonych seksualnie (cross-sex-typed, sex-reversed; męskie kobiety, kobiety mężczyźni) oraz osób nieokreślonych seksualnie (non-sex-typed, undifferentiated). Zarówno oryginalna, jak i polska wersja BRSI charakteryzują się wysoką rzetelnością i trafnością [1, 2, 6, 7].

W analizie statystycznej otrzymanych wyników zastosowano metody opisowe i metody wnioskowania statystycznego. Dla scharakteryzowania wartości przeciętnej dla cech ilościowych obliczono średnią arytmetyczną (\bar{x} , M), a za miarę rozrzutu przyjęto odchylenie standardowe (SD). Zastosowano analizę wariancji (ANOVA) i porównania post hoc za pomocą testu HSD (Honestly Significant Difference), tj. testu RIR (Rozsądnej Istotnej Różnicy) Tukeya dla nierównych licznosci. W celu zbadania związków między badanymi zmiennymi zastosowano współczynnik korelacji r-Pearsona. Dla wszystkich analiz przyjęto maksymalny dopuszczalny błąd I rodzaju $\alpha = 0,05$; $p \leq 0,05$ uznano za statystycznie istotne. Analizy statystyczne wykonano za pomocą pakietu statystycznego Statistica PL 10.0 for Windows [19].

Wyniki

W badanej populacji najwięcej osób prezentowało typ określony seksualnie (234 osób, w tym 194 kobiet i 40 mężczyzn) i typ androgyniczny (196 osób, w tym 127 kobiet i 69 mężczyzn), najmniej zaś było osób krzyżowo określonych seksualnie (44

osób, w tym 24 kobiety i 20 mężczyzn) i trochę więcej osób nieokreślonych seksualnie (84 osoby, w tym 54 kobiety i 30 mężczyzn).

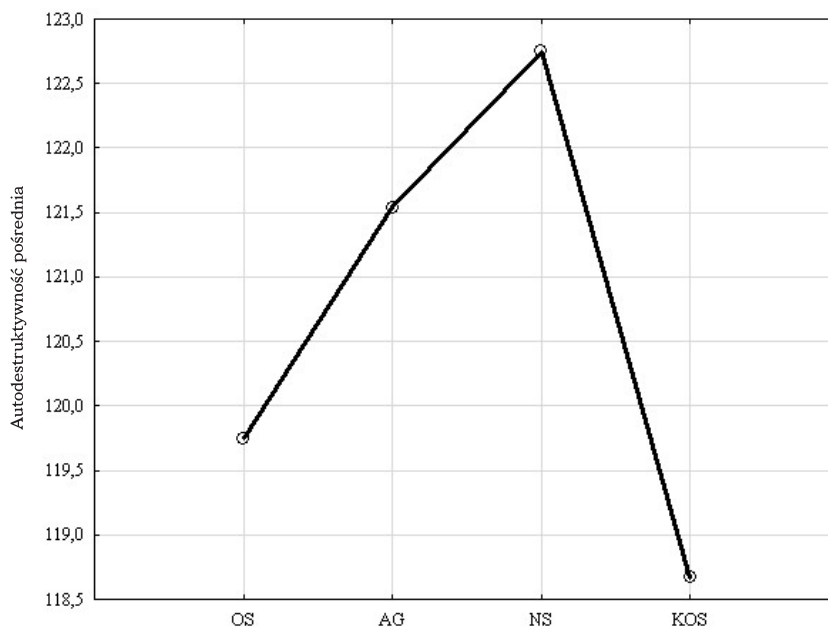
Z tabeli 1 i wykresu 1 wynika, że typ płci psychologicznej (bez uwzględnienia płci biologicznej) różnicuje w sposób istotny statystycznie nasilenie autodestruktywności pośredniej jako uogólnionej tendencji behawioralnej (ANOVA, $F = 2,385$; $p = 0,01$; RIR Tukeya dla nierównych licznosci).

Tabela 1. ANOVA – porównania post hoc wyników w CS-DS (RIR Tukeya dla nierównych licznosci, 4 grupy)

Zmienna niezależna (grupująca): płeć psychologiczna	ANOVA, $F = 2,385$; $p = 0,01$			
	1. OS M = 119,750	2. AG M = 121,536	3. NS M = 122,750	4. KOS M = 118,667
1. OS		n.s.	0,01	n.s.
2. AG	n.s.		n.s.	n.s.
3. NS	0,01	n.s.		0,001
4. KOS	n.s.	n.s.	0,001	

OS – osoby określone seksualnie, AG – osoby androgyniczne, NS – osoby nieokreślone seksualnie, KOS – osoby krzyżowo określone seksualnie, n.s. – nieistotne statystycznie

Wykres 1. Wyniki osób badanych w CS-DS (płeć psychologiczna)

OS – osoby określone seksualnie, AG – osoby androgyniczne, NS – osoby nieokreślone seksualnie, KOS – osoby krzyżowo określone seksualnie

Wyniki najwyższe w autodestruktywności pośredniej uzyskały osoby nieokreślone seksualnie, niższe zaś – osoby określone seksualnie i krzyżowo określone seksualnie (wyniki bardzo zbliżone do siebie).

Nieco więcej światła na wyżej przedstawione wyniki może rzucić zbadanie różnic w nasileniu autodestruktywności pośredniej przy uwzględnieniu zarówno płci psychologicznej, jak i biologicznej. Z tabeli 2 i wykresu 2 wynika, że płeć biologiczna i typ płci psychologicznej różnicują w sposób statystycznie istotny nasilenie autodestruktywności pośredniej jako uogólnionej tendencji behawioralnej (ANOVA, $F = 2,459$; $p = 0,001$; RIR Tukeya dla nierównych licznosci).

Tabela 2. ANOVA – porównania post hoc wyników w CS-DS (RIR Tukeya dla nierównych licznosci, 8 grup)

Zmienne niezależne (grupujące): płeć biologiczna, płeć psychologiczna; ANOVA, $F = 2,459$; $p = 0,001$								
	1. KK M = 119,062	2. AGK M = 123,000	3. NSK M = 118,111	4. MK M = 124,750	5. MM M = 125,250	6. AGM M = 117,143	7. NSM M = 136,667	8. KM M = 106,500
1. KK		n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,003	n.s.
2. AGK	n.s.		n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,02	0,01
3. NSK	n.s.	n.s.		n.s.	n.s.	n.s.	0,005	n.s.
4. MK	n.s.	n.s.	n.s.		n.s.	n.s.	n.s.	0,009
5. MM	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.		n.s.	n.s.	0,008
6. AGM	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.		0,004	n.s.
7. NSM	0,003	0,02	0,005	n.s.	n.s.	0,004		0,00001
8. KM	n.s.	0,01	n.s.	0,009	0,008	n.s.	0,00001	

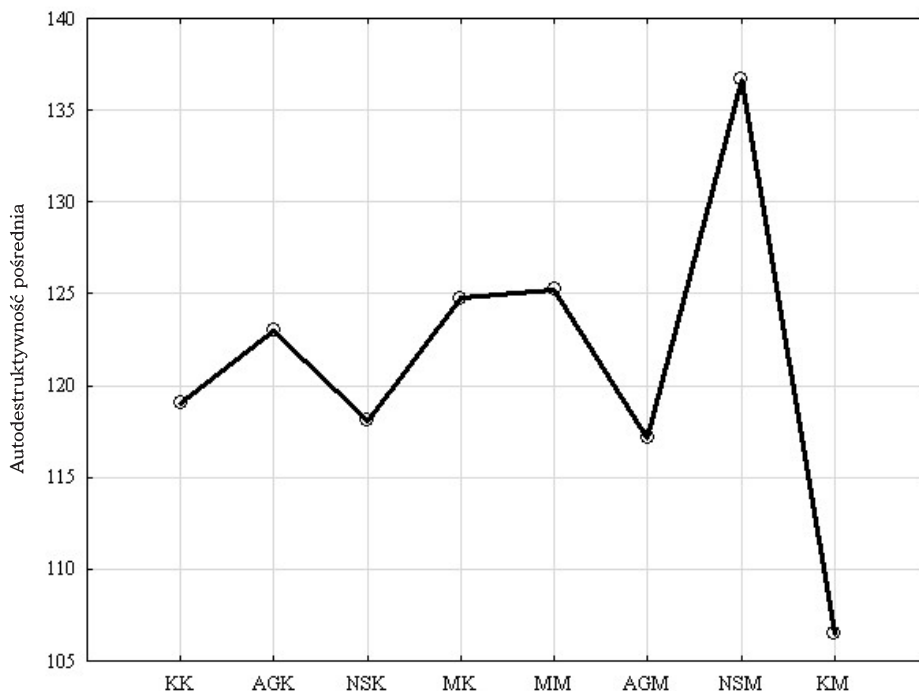
KK – kobiece kobiety (określone seksualnie), AGK – androgyniczne kobiety, NSK – nieokreślone seksualnie kobiety, MK – męskie kobiety (krzyżowo określone seksualnie), MM – mężczyźni (określeni seksualnie), AGM – androgyniczni mężczyźni, NSM – nieokreśleni seksualnie mężczyźni, KM – kobiece mężczyźni (krzyżowo określone seksualnie)

Autodestruktywność pośrednia jako uogólniona tendencja behawioralna miała największe nasilenie w grupie nieokreślonych seksualnie mężczyzn, najniższe zaś u kobiecych mężczyzn. Pozostałe typy płci psychologicznej stworzyły dwa skupienia pod względem nasilenia autodestruktywności pośredniej: bardzo zbliżone do siebie były wyniki męskich mężczyzn, męskich kobiet i androgynicznych kobiet (przewaga psychologicznego wymiaru męskości lub przynajmniej równowaga obu wymiarów), natomiast drugie skupienie obejmowało kobiece kobiety, nieokreślone seksualnie kobiety i androgynicznych mężczyzn.

Na podstawie powyższych danych można zaryzykować stwierdzenie, że mężczyźni uzyskują przeważnie skrajne pozycje pod względem nasilenia autodestruktywności pośredniej: najwyższe i najniższe.

Na uwagę zasługuje obserwacja, że na drugim miejscu pod względem nasilenia autodestruktywności pośredniej są wyniki męskich mężczyzn, a najniższe – wyniki kobiecych mężczyzn i androgynicznych mężczyzn (przewaga psychologicznego wymiaru kobiecości lub przynajmniej równowaga obu wymiarów). Z drugiej strony – na przedostatnim miejscu pod względem nasilenia autodestruktywności pośredniej są

Wykres 2. Wyniki osób badanych w CS-DS (płeć biologiczna i płeć psychologiczna)

KK – kobiece kobiety, MK – męskie kobiety, MM – męscy mężczyźni, KM – kobiece mężczyźni, AGK – androgyniczne kobiety, NSK – nieokreślone seksualnie kobiety, AGM – androgyniczni mężczyźni, NSM – nieokreśleni seksualnie mężczyźni

wyniki kobiet nieokreślonych seksualnie i androgynicznych (brak przewagi któregoś z wymiarów płci psychologicznej).

W celu zbadania związków między autodestruktywnością pośrednią jako uogólnioną tendencją behawioralną a poszczególnymi typami płci psychologicznej przeprowadzono analizę korelacji (r-Pearsona).

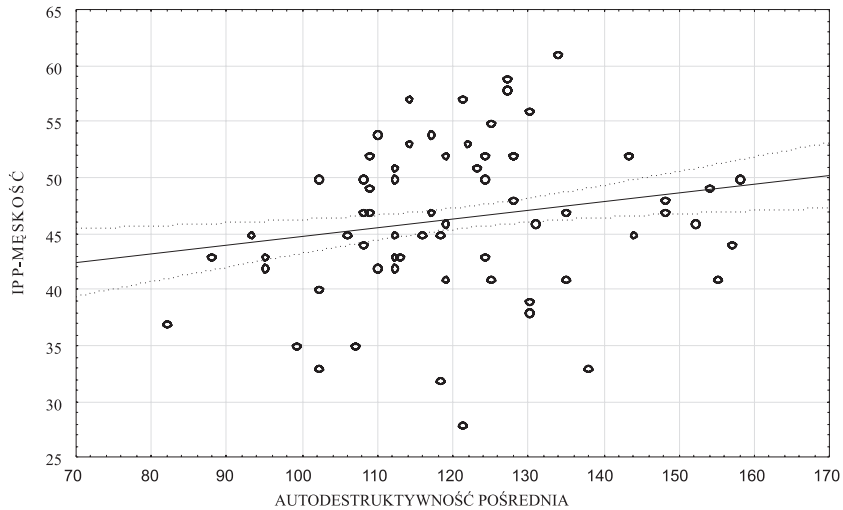
W niedawno opublikowanej pracy stwierdzono, że istnieją związki między autodestruktywnością pośrednią jako uogólnioną tendencją behawioralną a płcią psychologiczną: dodatnie korelacje z męskością i ujemne z kobiecością [12]. W tej pracy postanowiono zbadać te związki oddzielnie dla kobiet i oddzielnie dla mężczyzn.

Tabela 3 i wykresy 3 i 4 pokazują, że w grupie kobiet skala kobiecości nie ma statystycznie istotnej korelacji z CS-DS. Z kolei skala męskości koreluje dodatnio z autodestruktywnością pośrednią (0,218; $p = 0,001$). Z kolei tabela 4 i wykresy 5 i 6 obrazują, że w grupie mężczyzn skala męskości nie koreluje istotnie z autodestruktywnością pośrednią. Skala kobiecości z kolei koreluje ujemnie z autodestruktywnością pośrednią (-0,404; $p = 0,002$).

Tabela 3. Współczynniki korelacji między autodestruktywnością pośrednią a wymiarami płci psychologicznej w grupie kobiet

Zmienne	Męskość	Kobiecość
Autodestruktywność pośrednia	0,218	0,007
	$p = 0,001$	n.s.

Wykres 3. Macierz rozrzutu wyników w CS-DS i skali męskości IPP w grupie kobiet

Wykres 4. Macierz rozrzutu wyników w CS-DS i skali kobiecości IPP w grupie kobiet

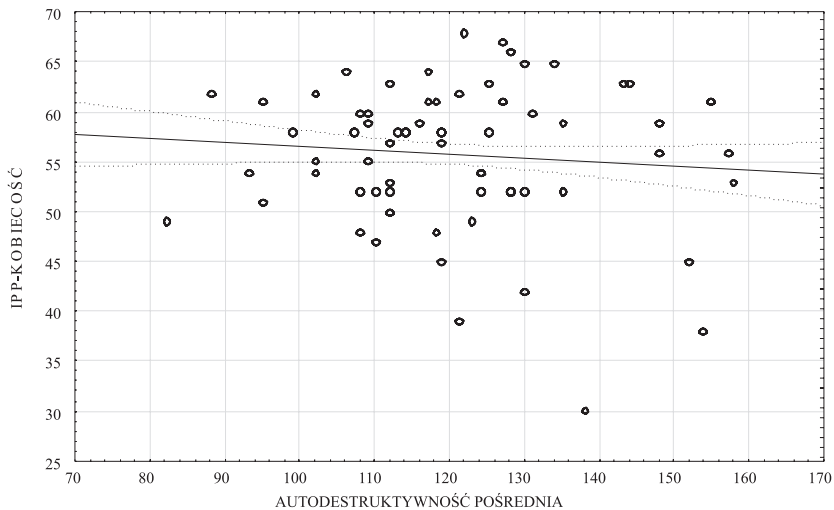
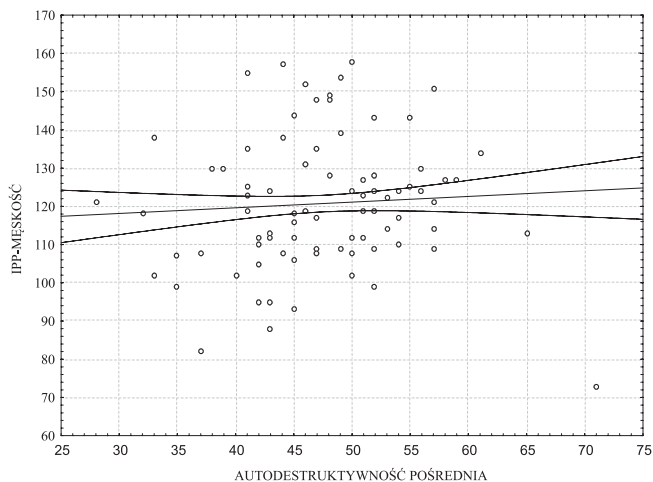

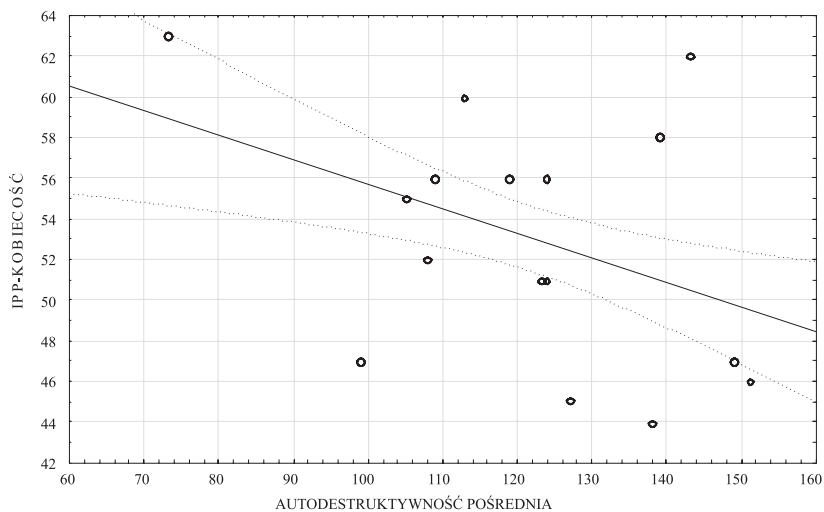
Tabela 4. Współczynniki korelacji między autodestruktywnością pośrednią a wymiarami płci psychologicznej w grupie mężczyzn

Zmienne	Męskość	Kobiecość
Autodestruktywność pośrednia	0,059	-0,404
	n.s.	p = 0,002

Wykres 5. Macierz rozrzutu wyników w CS-DS i skali męskości IPP w grupie mężczyzn

Wykres 6. Macierz rozrzutu wyników w CS-DS i skali kobiecości IPP w grupie mężczyzn

Omówienie wyników

W całej badanej populacji najwięcej było osób określonych seksualnie (kobiety, mężczyźni) i androgynicznych. Mniej było osób nieokreślonych seksualnie, a najmniej było osób krzyżowo określonych seksualnie (męskie kobiety i kobiece mężczyźni).

Z powodu braku prac w tym zakresie trudno będzie odnieść się do wyników innych badań. W jednej z nielicznych prac stwierdzono, że u mężczyzn występuje większe nasilenie tendencji pośrednio autodestruktywnych oraz że wymiar męskości charakteryzują zdecydowanie większe predyspozycje do podejmowania zachowań ryzykownych i potencjalnie szkodliwych niż wymiar kobiecości [12].

Na bliższe przyjrzenie się zasługuje większe nasilenie autodestruktywności pośredniej jako uogólnionej tendencji behawioralnej u osób nieokreślonych seksualnie, a niższe u osób określonych seksualnie i krzyżowo określonych seksualnie. Z takiego rozkładu wyników można wywnioskować, że poczucie „nieokreśloności” swojej własnej płci sprzyja autodestruktywności pośredniej, za czym przemawiać może mniejsze nasilenie tej autodestruktywności u osób określonych seksualnie, nawet krzyżowo. Niewiadome poczucie niepewności i dysonans poznawczy stanowią czynniki, z którymi nie każdy człowiek łatwo sobie radzi. Podobna może być wymowa wyników innych badań, w których stwierdzono, że największe nasilenie zaburzeń depresyjnych występuje również u osób nieokreślonych seksualnie [20]. Poza tym, z perspektywy psychologii pozytywnej i zasobów osobistych, zależności są analogiczne: u osób nieokreślonych seksualnie niższe jest zadowolenie z życia, optymizm, przekonanie o własnej skuteczności oraz przekonanie o kompetencjach osobistych [21]. Dane te przemawiają za gorszym przystosowaniem i funkcjonowaniem psychologicznym osób nieokreślonych seksualnie.

Przedstawione wyżej różnice, zależności i inne prawidłowości może staną się jaśniejsze, jeśli rozpatrzyć je w świetle uzyskanych wyników, stosując jako predyktory jakościowe zarówno płęć psychologiczną, jak i płęć biologiczną.

Płęć biologiczna przy uwzględnieniu typu płci psychologicznej różnicuje nasilenie tendencji i zachowań pośrednio autodestruktywnych.

Fakt, że najwyższe wyniki uzyskali nieokreśleni seksualnie mężczyźni, skłaniać może do stwierdzenia, że niski stopień ukształtowania zarówno cech kobiecych, jak i męskich u mężczyzn to czynnik sprzyjający autodestruktywności pośredniej. Podobnie jak w przypadku osób nieokreślonych seksualnie w ogóle (bez uwzględnienia płci biologicznej), wysokie są wskaźniki gorszego przystosowania i funkcjonowania psychologicznego u mężczyzn nieokreślonych seksualnie [20, 21]. Ważna jest również obserwacja, że to dzięki mężczyznom (lub przez nich) właśnie cała grupa osób nieokreślonych seksualnie ma tak wysokie wyniki; u kobiet nieokreślonych seksualnie nasilenie autodestruktywności pośredniej jest niższe. Można założyć, że poczucie braku przynależności płciowej zdaje się dla mężczyzn sytuacją trudniejszą i silniejszym stresem niż dla kobiet. Wyniki kobiet nieokreślonych seksualnie w CS-DS oscylują wokół wyników średnich, zatem można przypuszczać, że radzą one sobie lepiej niż mężczyźni z tym poczuciem.

Kolejną sprawą wartą uwagi jest fakt, iż mężczyźni uzyskali wyniki „skrajne” (tab. 2, wyk. 2): nieokreśleni seksualnie mężczyźni uzyskali najwyższe, a kobiety mężczyźni najniższe wyniki. Innymi słowy, mężczyźni „nadają ton”, kształtują rozkład wyników, tworzą obraz autodestruktywności pośredniej w ramach poszczególnych typów płci psychologicznej (bez uwzględnienia płci biologicznej), skoro osoby nieokreślone seksualnie (w ogóle) uzyskały najwyższe wyniki, a osoby krzyżowo określone seksualnie uzyskały najniższe wyniki.

Wspomniano wcześniej, że w nasileniu autodestruktywności pośredniej jako uogólnionej tendencji behawioralnej powstały dwa skupienia: jedno obejmuje męskich mężczyzn, męskie kobiety i androgyniczne kobiety (wyniki wyższe w CS-DS; przewaga psychologicznego wymiaru męskości lub przynajmniej równowaga obu wymiarów), a drugie obejmuje kobiece kobiety, nieokreślone seksualnie kobiety i androgynicznych mężczyzn (wyniki niższe w CS-DS). Stąd można poczynić przypuszczenie, że psychologiczny wymiar męskości warunkuje większe nasilenie autodestruktywności pośredniej jako uogólnionej tendencji behawioralnej.

Osoby androgyniczne (mężczyźni i kobiety) uzyskały wyniki „pośrednie”: nie najwyższe (bo takie osiągnęli nieokreśleni seksualnie mężczyźni), ale też nie najniższe (bo takie osiągnęli również mężczyźni, ale kobiety). W grupie osób chorych na depresję osoby androgyniczne miały najmniejsze nasilenie zaburzeń depresyjnych [20]. Z drugiej strony osoby androgyniczne miały największe zasoby psychologiczne w postaci zadowolenia z życia, optymizmu, poczucia własnej skuteczności i kompetencji [21]. Być może trafna jest (hipo)teza Bem o tym, że występująca u osób androgynicznych równowaga cech kobiecych i męskich jest optymalnym wzorcem dla zdrowia psychicznego. Według niej warunkiem w pełni efektywnego funkcjonowania człowieka jest całkowite zintegrowanie jego męskości i kobiecości w bardziej zrównoważoną, pełniejszą, prawdziwie androgyniczną osobowość [1, 22].

Autodestruktywność pośrednia jest związana dodatnio z psychologicznym wymiarem męskości, a ujemnie z psychologicznym wymiarem kobiecości [12]. Ujemna korelacja między autodestruktywnością pośrednią jako uogólnioną tendencją behawioralną a psychologicznym wymiarem kobiecości u mężczyzn może świadczyć o tym, że kobiecość jest dla mężczyzn czynnikiem chroniącym przed autodestruktywnością pośrednią.

W grupie kobiet dodatnia korelacja między autodestruktywnością pośrednią a psychologicznym wymiarem męskości może oznaczać, że u kobiet męskość warunkuje autodestruktywność pośrednią, zaś psychologiczny wymiar kobiecości zdaje się nie mieć dla tej autodestruktywności większego znaczenia.

Biorąc pod uwagę powyższe, można stwierdzić, że dla kształtowania autodestruktywności pośredniej znaczenie ma przeciwna do płci biologicznej płeć psychologiczna: dla mężczyzn – psychologiczny wymiar kobiecości, dla kobiet – psychologiczny wymiar męskości. Kierunek zależności pozostaje ten sam, co dawniej stwierdzony [12]: kobiecość chroni przed autodestruktywnością pośrednią, a męskość jej sprzyja.

Odpowiedź na pytanie, dlaczego występują takie zależności, może kryć się w wynikach innych badań. Mianowicie stwierdzono, że kobiety o wysokiej autodestruktywności pośredniej (chronicznej) miały tendencje do negatywnych męskich cech (np. buta) i do agresji werbalnej, lecz brakowało im pozytywnych męskich cech

(np. ekspansywność) i pozytywnych kobiecych cech (np. wrażliwość), które mogłyby zapobiec autodestruktywności chronicznej. Z drugiej strony mężczyznom o wysokiej autodestruktywności pośredniej również brakowało tych samych pozytywnych cech. Te wyniki mogą sugerować, że problemy w radzeniu sobie i trudności behawioralne pozostają pod wpływem podobnych czynników u mężczyzn i u kobiet, ale u kobiet występują dodatkowe negatywne czynniki, takie jak „negatywna męskość”, które mogą utrudniać im dobre funkcjonowanie [23].

Kelley [23] stwierdza, że chroniczna autodestruktywność nie jest androgyniczna, lecz raczej określona płciowo. Z wyników niniejszej pracy wynika, że autodestruktywność chroniczna czy pośrednia jest raczej męska, co pozostaje w zgodzie z wynikami innej pracy [12].

Wyniki tej pracy mogą okazać się przydatne w klinicznej pracy terapeutycznej. W ramach pomocy psychologicznej czy psychoterapii może warto uwzględnić ogólnie korzystny wpływ psychologicznego wymiaru kobiecości i pamiętać o niekoniecznie korzystnym wpływie psychologicznego wymiaru męskości.

Wnioski

1. Płeć psychologiczna stanowi czynnik różnicujący nasilenie autodestruktywności pośredniej, której najwyższe nasilenie występuje u osób nieokreślonych seksualnie.
2. Płeć biologiczna i płeć psychologiczna łącznie stanowią zmienne jakościowe różnicujące nasilenie autodestruktywności pośredniej: jej największe nasilenie występuje u nieokreślonych seksualnie mężczyzn, a najmniejsze u kobiecych mężczyzn.
3. Dla nasilenia autodestruktywności pośredniej istotna jest przeciwna do płci biologicznej płeć psychologiczna:
 - Dla mężczyzn – psychologiczny wymiar kobiecości,
 - Dla kobiet – psychologiczny wymiar męskości.
4. Psychologiczny wymiar kobiecości chroni przed autodestruktywnością pośrednią, natomiast psychologiczny wymiar męskości sprzyja autodestruktywności pośredniej.

Piśmiennictwo

1. Bem SL. *The measurement of psychological androgyny*. J. Consult. Clin. Psychol. 1974; 42:155–162.
2. Money J, Hampson JG, Hampson JL. *An examination of some basic sexual concepts: The evidence of human hermaphroditism*. Bull. Johns Hopkins Hosp. 1955; 97: 301–319.
3. Money J, Hampson JG, Hampson JL. *Hermaphroditism: Recommendations concerning assignment of sex, change of sex, and psychologic management*. Bull. Johns Hopkins Hosp. 1955; 97: 284–300.
4. Money J, Hampson JG, Hampson JL. *Imprinting and the establishment of gender role*. AMA Arch. Neurol. Psychiatry 1957; 77(3): 333–336.
5. Bem SL. *Bem Sex Role Inventory: professional manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press; 1981.
6. Kuczyńska A. *Płeć psychologiczna. Podstawy teoretyczne, dane empiryczne oraz narzędzie pomiaru*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne PTP; 1992.

7. Kuczyńska A. *Inventory for psychological gender assessment*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne PTP; 1992.
8. Saxon S, Kuncel E, Kaufman E. *Self-destructive behaviour patterns in male and female drug abusers*. Am. J. Drug Alcohol Abuse 1980; 7(1): 19–29.
9. Kelley K, Byrne D, Przybyła DPJ, Eberly C, Eberly B, Greendlinger V. i wsp. *Chronic self-destructiveness: conceptualization, measurement, and initial validation of the construct*. Motiv. Emot. 1985; 9(2): 135–151.
10. Suchańska A. *Przejawy i uwarunkowania psychologiczne pośredniej autodestruktywności*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM; 1998.
11. Suchańska A. *W poszukiwaniu wyjaśnień samoniszczenia. Samoniszczenie a kompetencje sa-moopiekuńcze*. Forum Oświatowe 2001; 2(25): 61–73.
12. Tsigotis K, Gruszczynski W, Tsigotis-Maniecka M. *Gender differentiation of indirect self-destructiveness*. Int. J. Occup. Med. Environ. Health 2013; 1: 39–48.
13. Clifton AK, Lee DE. *Self-destructive consequences of sex-role socialization*. Suicide 1976; 6(1): 11–22.
14. Eckhardt MJ, Hartford TC, Kaelber CT, Parker ES, Rosenthal LS, Ryback RS. i wsp. *Health hazards associated with alcohol consumption*. JAMA 1981; 246: 648–666.
15. Brannon L. *Gender: psychological perspectives*. Boston: Allyn & Bacon; 2011.
16. Waldron I. *Effects of labor force participation on sex differences in mortality and morbidity*. W: Frankenhaeuser M, Lundberg U, Chesney M. red. *Women, work, and health: Stress and opportunities*. New York: Plenum Press; 1991. s. 17–38.
17. Kelly DB, Rollings AL, Harmon JG. *Chronic self-destructiveness, hopelessness, and risk-taking in college students*. Psychol. Rep. 2005; 96(3): 620–624.
18. Dolin IH, Kelly DB, Beasley TM. *Chronic self-destructive behavior in normative and delinquent adolescents*. J. Adolesc. 1992; 15: 57–66.
19. StatSoft Polska. *Statistica 10 PL*. Kraków: StatSoft; 2011.
20. Szpitalak M, Prochwicz K. *Pleć psychologiczna osób z depresją kliniczną. Doniesienia wstępne*. Psychiatr. Pol. 2013; 47(1): 53–64.
21. Lipińska-Grobelny A. *Effects of gender role on personal resources and coping with stress*. Int. J. Occup. Med. Environ. Health 2011; 24(1):18–28.
22. Bem SL. *Androgynia psychiczna a tożsamość płciowa*. W: Zimbardo PG, Ruch F. red. *Psychologia i życie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 1988. s. 435–438.
23. Kelley K. *Perspectives on females, males and sexuality*. W: Kelley K. red. *Females, males and sexuality. Theories and research*. Albany: New York Press; 1987. s. 1–12.

Adres: Konstantinos Tsigotis
Zakład Psychologii
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach
Filia w Piotrkowie Trybunalskim
97-300 Piotrków Trybunalski, ul. Słowackiego 114/118

Otrzymano: 12.11.2013

Zrecenzowano: 6.02.2014

Otrzymano po poprawie: 12.02.2014

Przyjęto do druku: 1.07.2014